



זהו סודה של קליקה למדנית שעיצבה את עצמה לפי קודים שנמסרו מפה לאוזן | חבורות למדנים מנסים ללמוד את 'השיטה' הלמדנית של מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל | עכשיו, במלאת עשרים וחמש שנה לפטירתו, מתיישב תלמידו הגדול הגאון רבי יעקב זכריה שליט"א, ראש ישיבת 'לב אליהו', ומנסה להסיר את הלזט מעל שיטת הלימוד של למדני העילית

אביאל חיים חורי

ציילומים: אלחנן קוטלר ובאדיבות: מכון 'אור לציון' בראשות הרב אלחנן אבא שאול



ה היה לפני עשרים וחמש שנה בדיוק. נער צעיר הייתי, תלמיד בישיבה קטנה, שיצא להשתתף בהלוויית גאון הדור.

הספדים היו מרובים, מכל הגוונים. מגדולי תלמידיו, דרך גאב"ד 'העדה החרדית' הגאון רבי ישראל משה דושינסקי - ועד תלמידי חכמים היושבים על משרתם 'מטעם' המדינה. ארבע מאות אלף מלווים השחירו אז את רחובות ירושלים, מישיבת 'פורת יוסף' בשכונת גאולה ועד בית העלמין בפאתי שכונת סנהדריה. מעודה ועד אז לא חוותה ירושלים לוויה בסדר גודל שכזה.

התחושה ברחוב הייתה של הורדת מסך. מהיותנו תלמידים צעירים ידענו לקרוא בסוף כל תפילה פרק תהילים לרפואת 'הרב' בן ציון בן בניה. כמותנו כך עוד עשרות תלמודי תורה בירושלים ומחוצה לה. גדלנו על סיפורים ועובדות על אודות ראש ישיבת 'פורת יוסף' וציפינו שיום אחד הוא יירפא מהשיטוק שאחז במחצית גופו, ואולי נוכל לראות אותו יותר.

אפס. למחרת צום שבעה-עשר בתמוז נודע על החמרה חריפה במצבו, ולמחרת התבשר עם ישראל על היתמות והאבל. אבל שמשך לרחוב מלכי ישראל מאות אלפי מלווים קרועי דש ודמועי עין, מאזינים ברטט לשורת הספדים.

ההספדים לא נחתמו על מדרגות השיש המצהיב ברחוב יוסף בן מתתיהו. שם הם רק החלו. לאורך השבעה והשלושים נערכו עצרות ענק, ובכולן הנהיג על 'שיטת חכם בן ציון' שנגזרה בעפה. בשלב מסוים החל בנו, הגאון רבי אליהו אבא שאול זצ"ל, לפרט בתוך ההספד את עיקרי שיטתו של אביו, על קצה המזלג.

"הרבה שואלים אותי על דרך הלימוד של אבא", אמר הבן היחיד, לימים ראש ישיבת 'אור לציון', בעצרת בתום ימי השבעה והחל לשטוח קווים מנחים. מי יורה דעה ומי ביין שמועה.

ברבות השנים התפיסה שכינתה את עצמה 'השיטה של חכם בן ציון' הלכה ונלחשה בספסלי בית המדרש מפה לאוזן. צורבים פקדו את בתי תלמידיו וביקשו להבין את 'השיטה', איך הם למדו-ארבעים שנה אצל כביר המוח, מה אמר אז החכם ואיך הסביר את דברי רבא לפי כל תירוץ בתוספות.

בקודים הפנימיים של רב־תלמידיו כונתה צורת הלימוד הזאת 'עיון מבעית'. הקליקה הפנימית של המובחרים שבהם פרשה מכל עיסוקיה והתמסרה לאותו עיון. חבורות-חבורות התאגדו בפינות שונות בירושלים, חלק מהן ככוללים מאורגנים



למדרות שמתכנסות לכל האסכולות. בצוותא עם שכנו מרן הגר"פ שיינברג, ראש ישיבת תורה אור



הגנטיקה של 'פורת יוסף', על כל מעגליה הרחבים, לא בהכרח שיתפה פעולה עם פרסום וניהול יחסי ציבור



"אם יפסיד את שיעוריו של חכם בן ציון, הוא לא ייצא תלמיד חכם". עם רעו הגה"צ רבי מנחם מן שמועון, בשנים בהן שניהם לימדו בישיבה



ואחרות כקבוצות בישיבות גדולות. חכם בן ציון עצמו נרתע מייחוס הדרך הזאת אליו, ולא פעם הדגיש שכן למדו כל השנים בישיבות בסלונים ובקושטא, במרקש ובגרבה. "גם בוויילנה ובקראקא למדו כך עד לפני מאה שנה", היה אומר. זה לא עוז, כולם ייחסו את השיטה אליו. יחסי ציבור לא היו לה. הגנטיקה של 'פורת יוסף', על כל מעגליה הרחבים, לא בהכרח שיתפה פעולה עם פרסום וניהול יחסי ציבור. חכמיה ראו בעולמם הפנימי חיים מעניינים יותר מהשיח הציבורי בחדרי הקפה ובכניסה למקוואות. מעודם פרשו מכל עניין ציבורי המכניס את שמם בפי הבריות והעדיפו את החשאיות ואי-ההכרה. כך נוצר מצב שמי שחיפש ללמוד את הדרך הזאת - היה צריך לטרוח ולחפש בעצמו את הרבי שלו.

לא בכל מקום הצליחה אותה דרך. מטבעה היא קשה ותובענית, חותרת לנקודת האמת ואינה מתפעלת מקסם של ברק הבנה. כנגד כל ברק שכזה, יש כור היתוך שאמור לבחון אם ההבנה הזאת מתכתבת היטב עם שאר חלקי הסוגיה. הוסיפו לזה את הרתיקה המובנית של 'פורת יוסף' מפרסום, ובתוך שנים ספורות הפכה הדרך לנחלת יחיד סגולה, לכאורה.

לא לחלוטין, לא תמיד, לא בכל מקום. עשרים וחמש שנה לאחר הסתלקות ביקשתי לפגוש בשיחה ישירה את אחד הבולטים שבתלמידיו, הגאון רבי יעקב זכריה, ראש ישיבת 'לב אליהו' בשכונת וסה שלמה. משנת תשל"ח נצמד התלמיד לרב, מקדיש את יומו ולילו לקראת ה'שיעור', עוקב אחר כל צעד ושעל, רושם במחברותיו כל בדל הנהגה ומתאמץ לברר לעצמו כל תנועה. מחברות אלו היו אבן תשתית לרבים מספרי ה'אור לציון' שיצאו לאור במשך השנים לאחר הסתלקותו.

לפני כעשרים שנה התחננו סביבו בחורים תאבי דעת וביקשו ללמוד בדרך שקיבל מרבותיו. מהכולל היה מוזמן קצר מצא עצמו בראשות עדת תלמידים. הישיבה קמה והייתה.

אהבת התלמידים אליו מרגשת. דמותו - החפה מגינוני שררה ומעמד - משרה רושם עמוק. כשאצמד עימו בהיכל בית המדרש אראה כיצד בפשטות הוא מתעניין בשלומם של אביו של אחד התלמידים שהרגיש לא טוב, מברר אם תלמיד אחר הספיק את ארוחת הצהריים ומקבל לידו את סיכומי השיעורים של הבחור משיעור ג' לעיון.

"אנשים חשבו שתורתו של חכם בן ציון תשתכח", יאמר לי ראש הישיבה בעת שיתבונן בתלמידיו מכותל המזרח. "היא שייכת לדור הקודם, לאנשים מיושבים. הדור החדש מחפש סגנון אחר, תזזיתי יותר. אלו ואלו דברי אלוקים חיים, הכל תורה

עיגולי פניות או קמטים, כל שיטה של רש"י או תירוץ שני בתוספות צריכים להתיישב ולהסתדר עם כל החשבון של הגמרא."

"תחלקו עליי בבקשה!"

מה הייתה התביעה של חכם בן ציון מכס, תלמידיו, בשיעורים?

"לא להישאר מעורפלים. הכל חייב להיות חד וברור. לא פעם היה אומר לנו, ואני מצטט את לשונו במדויק: 'מי שידע ללמוד תוספות, יהיה תלמיד חכם. מי שלא ידע ללמוד תוספות, גם 'מגן אברהם' לא ידע ללמוד'."

"המשפט הזה, בעיניי, הוא אחד המכוננים בעולם החינוך של הדור הבוגר. התכלית בישיבה היא לדעת ללמוד כמו תלמיד חכם, ואת לשד כוונתו יצק הרב למשפט הזה. אם אתה לא יודע ללמוד תוספות, לא תדע ללמוד שום דבר אחר."

וכעבור ארבעים שנה, איך הרב רואה את

האמירה הזאת אצל התלמידים שבגרו מאז?

"אגיד זאת כך: מכל חבריי שישבו לצדי וקיבלו תורה מפיו של חכם בן ציון, כל אותם שלמדו באמת וברצינות יצאו אנשי מעלה, תלמידי חכמים מופלגים. חלק מהם ראשי ישיבות ומגידי שיעורים, אחרים רבני קהילות ויושבי על מדין, בארץ ובחוץ לארץ, ויש מהם תלמידי חכמים צנועים שאף שאינם רוצים משרה, ראשם מגיע לגובהי מרומים. כולם אנשים גדולים."

"לא רק אני אומר זאת. היה בחור מוכשר שביקש לעזוב את 'פורת יוסף' וללכת לישיבה אחרת. מרן הגר"י צדקה קרא לי וביקש שאשדל את הבחור להישאר. 'מה אטען לפניך?' שאלתי, וחכם יהודה צדקה אמר בפשטות: 'אם הוא יפסיד את שיעוריו של חכם בן ציון, הוא לא יצא תלמיד חכם'. במילים האלה, חד וחלק."

"מעודי לא ראיתי אחד מחבריי שישב ולמד לפניו ברצינות ונשאר אדם פשוט. ואני מדבר גם על אלו שהיו חלשים בכישרונותיהם, כי כך הוא עצמו אמר לא פעם - שגם בחור בינוני יכול להיות תלמיד חכם גדול אם הוא יורד להבנת עומק הפשט."

ואחר כל זאת, איך התנהל השיעור?

"השיעור התנהל באותה מתכונת יום יום. יחד לומדים את הסוגיה, מעיינים דיבור אחר דיבור ברש"י, דיבור אחר דיבור בתוספות, לפעמים היה נראה שאין כאן חידושים מיוחדים, למעט חידוד השיטות מה בדיוק ההבדל בין שני תירוצי התוספות, ולמה נדחקו להעמיד תירוץ שני וכו'."

"ההספק היה עומד ליום בעיון עמוק, ומי שלא נכנס לעומק תורתו - לא הרגיש מה גילה כאן. כמעט לא הזכיר מחידושי האחרונים, כי אם כאלה שהבנותיהם נרתמות לתמונה של כל הסוגיה."

המשנה, הרצה שתי דרכים להבין את מחלוקת התנאים והתאים זאת לשיטות האמוראים בגמרא. רב יהודה יסביר את רבי עקיבא כך, ורב הונא יסביר אחרת.

"לשווא חיכו לקושיות שיבואו על ראשם, לשווא ייגעו את מוחם בניסיון להבין מה ישאל גאון הדור. תחת זאת קיבלו שיעור של שעה וחצי בהבנת מהלכי הגמרא."

"פניהם החמוצות משהו לא נעלמו מעיניו. 'הסבורים אתם שמפני שאתם צעירים אני לומד איתכם פשט?' שאל בסיום אותו ביקור. 'צאו וראו שעם כל תלמידיי אני לומד כך, וגם בעצמי אני לומד כך. הבנת הפשט באופן יסודי קודמת לכל חקירה וקושיה. אל תפנו אל רהבים, רק כך נעשים תלמידי חכמים!'"

את הנימים הדקים בשיעוריו הייחודיים של מרן הגר"י צא אבא שאול אי אפשר לפרוט בעיתון. גם תלמידים ותיקים לא יכלו לשרטט אותם במדויק, רק לאחר שנים ארוכות.

מטרתה של השיחה הזאת כמעט לא אפשרית. דומה היא לניסיון לשבור חבית ולשמור את ריח היין; להכניס למסגרת המילה הכתובה את רסיסי הסברות והטעם המשכר של עיון צרוף.

הגר"י זכריה משתף פעולה ברצון. משך הזמן שישב בצל רבו היה ארוך וממושך משל חבריו. כל שיעור למד במשך כשנה וחצי עד שנתיים, ואילו הוא ישב בשיעוריו למעלה מחמש שנים ולא הצליח להיפרד, עד שהגיעה הוראה מפורשת. 'מעכשיו אתה עולה לשיעורו של חכם יהודה צדקה'. הוא עלה לשיעורו של ראש הישיבה, נכרך אחריו בעבותות של אהבה וזכה לקשר אבהי יוצא דופן עד החודש האחרון לפטירתו.

חמש שנים הרב יושב לשמוע שיעורים מפי חכם בן ציון, ארבע שעות בכל יום, לרבות 'בין הזמנים'. יתאר נא הרב את הייחודיות בשיעורים אלו למי שלא פגש מימיו את האסכולה של 'פורת יוסף'.

"בלתי אפשרי. בישיבה אני מתאמץ לחקות את שיעוריו של מורי ורבי, להביא את אותו קו מחשבה ואת אותה חתירה לאמת. רצוני שיקומו תלמידים שיודעים ללמוד בדרכו, כמו שהוא קיבל מ'המורה', רבי עזרא עטייה, ראש הישיבה."

היה הבדל בין שיעוריו לבין שיעורי רבו מרן הגר"י עטייה?

"לא למדתי אצל חכם עזרא, אבל את השאלה הזאת כבר שאלו את חכם בן ציון עצמו. והוא השיב כך: 'אני לא למדתי אצל חכם עזרא עטייה, אני לקחתי אותו'. הוא לא הסביר עד כמה 'לקח' אותו, אבל כוונתו הייתה שבכל הווייתו ושיחו התאמץ להיות בבואה נאמנה לדרך שקיבל מרבו."

"הקו המרכזי בשיעור הוא לסדר היטב את הסוגיה בראש, על כל חלקיה. מדובר במלאכה כבירה שלא נותנת מנוח, אין בה

אמת. אבל מה שלמדנו ב'פורת יוסף', כך חשבו אנשים, לא יצליח בדור שלנו."

"אתה רואה סביבך שהם טעו. הצעירים האלה משתוקקים לדעת עוד ועוד, ויש לי הרגשה שאני משתדל לעשות בדיוק מה שרצה הרב. הוא מאוד רצה שדרך לימודו תתפשט אצל הלומדים ושהם יחתרו לאמת, והנה הדברים מצליחים בסייעתא דשמיא, תורתו מתבדרת."

"לא למדתי, לקחתי"

מדוע לא פרצה השיטה לכתחילה? "חכם בן ציון זצ"ל", אומר לי תלמידו הגדול, "מעולם לא כפה את דעתו. זה לא היה באופיו. מה שתלמידים קיבלו בשיעור העבירו הלאה, וכך נוצר השיח סביב שיטת הלימוד שלו."

"אספר סיפור. לישיבה הגיע מגיד שיעור חדש, תלמיד חכם ובעל מעלה, אבל לא ממש בדרכו של הרב. הרוח הייתה שונה וצורת הלימוד הייתה שונה. הרגשתי קרוב מספיק לחכם בן ציון לשאול אותו איך ייתכן שהשיעור הזה נמסר בצורה כזאת בישיבתו."

"לא ישמעו לי", אמר הרב.

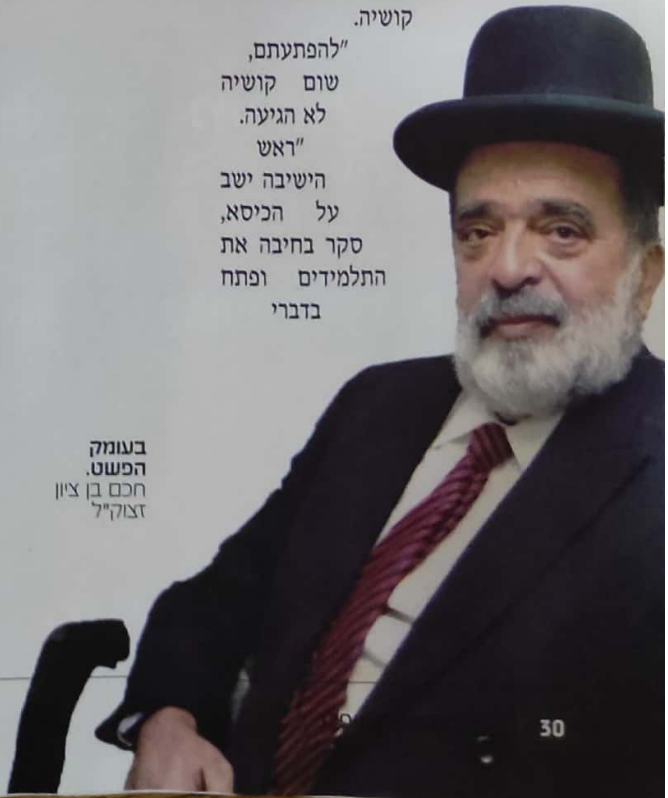
"הצעתי שיבוא לבחון בשיעור. גם לזאת סירב. 'מגיד השיעור ירגיש שאני לא סומך עליו. אני לא יכול לומר לו שרצוני לבוא לבחון'."

"הבנתי את הרמז וגלגלתי שיחה עם הר"מ החדש. שאלתי למה שלא יזמין את מרן לבחון את התלמידים. עיניו נצצו. 'חכם בן ציון יסכים לבוא לשיעור שלנו?!' התברר שהוא לא שיער שאפשר לבקש דבר כזה. קם והלך לקיר המזרח וביקש מבחן לכל התלמידים."

"הבחורים נערכו לקראת הביקור המיוחד, שינו היטב את תלמודם, ערכו על לשונם את חידושי הראשונים והאחרונים, מצפים לכל קושיה."

"להפתעתם, שום קושיה לא הגיעה. ראש הישיבה ישב על הכיסא, סקר בחיבה את התלמידים ופתח בדברי

בעומק הפשט. חכם בן ציון זצוק"ל



"על מה אתם מחייכים?" מתעניין ראש הישיבה.

"הרב מזכיר ימים מקדם. במרחק השנים אני תוהה איך אדם עם מוח כביר כמו שלו היה יכול לצמצם עצמו לבחורים צעירים כמותנו, לקחת אותנו לחילוקי סברות עדינות כאילו אנחנו בני גילו. היום אני חושב שזו אומנות שאז לא נתנו דעתנו עליה."

התובנה הזאת מזכה אותנו בסיפור אנקדוטי. פעם צעד חכם בן ציון עם תלמידים ברחובה של עיר ושוחחו בתלמודם. עוברת אורח, שהיום הייתה נצבעת בצבעי שמאל, הביטה בהם בבוז ושאלה בהתנשאות: "הבחורים האלה בכלל יודעים על שם הרחוב הזה?"

השיח נעצר. הרב קלט את המשפט והשיב מניה וביה: "אה, הם יודעים שזה על שם אותו אחד שנשא אישה גויה" - - - תגובתה פעורת הפה פחות מעניינת. המחשבה שהטרידה את חכם בן ציון הייתה: 'בשלמא לנו יש מצוות 'הוכח תוכיח', ולכן יש לנו רצון להעיר לשני. אבל זו, לא נראה שמעניינות אותה מצוות. מה ראתה לבקר אותנו?'

הגר"א דניאל: "הנה דוגמה איך אדם גדול מצליח לצמצם את מוחו לראשה של זקנה טרחנית. ייתכן שזאת הסיבה שבהיותו בחורים צעירים הרגשנו צימאון לא נשלט לשיעורים שלו, אף על פי שהיו ארוכים ואמורים לעייף מאוד. הרגשנו מחוברים מאוד, לא היה אפשר לשער כיצד נעבור את היום בלי השיעור."

הגר"י זכריה מחדד זאת בסיפור על שיעור שהתעכב בגין אספה חשובה הנוגעת לכלל ישראל. זמן השיעור הלך ונדחה, עד שעבר זמן השיעור ורק אז יכול הרב להשתחרר מהאספה המעיקה, שהוא שניחל את המערכה בה. בכל זאת מיהר לבית המדרש ובשעה ארבע אחז הצעירים הודיע: "הגעתי. בואו נתחיל את השיעור..." "באופן כללי הפריע לו חוסר טרש לו. בתקופתי הייתי אחד האברכים היוזמים שהחזיקו מכונית וזכיתי להסיע אותו הרבה פעמים. הרב עלה למכונית ואנשים התגודדו סביב לבקש ברכה וישועה. לכולם האיר פנים, אבל משנסגרה הדלת שפך את ליבו לפניו והיה ניכר שהדברים באו מחדרי לבבו הטהור, לא כמס שפתיים: 'אני לא יודע מה הם רוצים ממני. הם לא מכירים אותי ואני לא מכיר אותם, אז למה הם באים אלי? אילו היו יודעים מי אני, לא היו מתקרבים לכאן'."

"שתקתי. מה יש להשיב על כזה משפט נוקב? ואז התחיל לפזם לעצמו את דברי המשורר ב'חובות הלבבות' - 'שער הכניעה': 'חטאי לו ורחוק בם שכני, אזי



נקי הדעת שבירושלים. עם חותנו (משמאל) השקדן הירושלמי הגאון רבי יוסף חיים שרביאני ואביו חותנו (במרכז) הגאון הקדוש חכם יהושע שרביאני, תלמידו של מרן הבן איש חי



"הוא מאוד רצה שדרך לימודו תתפשט אצל הלמדנים ושהם יחתרו לאמת, והנה הדברים מצליחים בסייעתא דשמיא, תורתו מתבדרת"



"אני מתאמץ להתאים עצמי בדיוק כמו שנהג עמנו חכם בן ציון". בשיחה עם כותב העשרות בהיכל הישיבה



"פעמים רבות, כשהסוגיה הייתה מחוורת היטב, נהרה נשפכה על פניו. הוא ישב נינוח והחל מרצה קושיות של ראשונים ואחרונים, ומראה איך הקושיות הסתלקו מאלהיהן תוך כדי השיעור, ואיך לפי דרכו כבר לא קשה מאומה. היו אלה מהחזיונות הנפלאים בשיעור!"

"השיעורים הללו נמשכו שלוש שעות וחצי ללא הפסקה, בריכוז מוחלט. הרופאים הורו לו לאכול תפוח באמצע, ולרוב לא זכר אם אכל כבר או לא. לפעמים סבר שעליו לברך ברכה אחרונה בסוף השיעור, עד שראה את התפוח מיותרם בתיק ונזכר שלא אכל."

"עד היום, לפני שאני מוסר שיעור אצלנו בישיבה אני משתדל לעיין במחברות שכתבתי מפיו. בכל פעם מחדש אתה מתפעם מרוחב בינתו, כיצד במילה אחת דיגל ותירך את קושיות האחרונים."

תלמידים הרשו לעצמם להעיר על דבריו, להתווכח?

"השיעורים היו סוערים מאוד והוא רווה נחת מהסערות הללו. תלמידים שהנהנו בראש על כל אמירה ולא נאבקו לברר את שמועתו - ראה כחסרי חיות."

"פעם התלמידים לא הגיבו כדבעי. אמר סברה והנהנו בראש, המשיך לתרוץ את הסברה הראשונה והם רכנו וכתבו את דבריו בדממה. את הרב זה קומם. סגר את הגמרא וקם לכיוון בית המדרש. 'ככה לא לומדים! אם אתם מסכימים עם כל מה שאני אומר, אני יכול ללמוד לבד'."

"אני זוכר מקרה שבו נלחם על ביאור בדברי רש"י. הוא הסביר, ואנחנו התווכחנו איתו בכל הכוח, סברנו שהדרך היא אחרת. במשך שעות נסללו דרכים והוצגו ראיות, אלה נסתרות וקורסות ואלה נעמדות מחדש."

"בסופו של שיעור לא הגענו להסכמה. אני זוכר את הרב יושב על כיסאו, פניו קורנות מאושר כשל אדם שזכה בפיוס וכל גופו רופס ומותש. 'האמינו לי, אמר אז, ואני זוכר את מתק לשונו מילה במילה, 'אם ייתנו לי רשות בעולם האמת להציץ לישיבה של רש"י', כך אמר לנו, 'מבטיח אני לכם שיאמר שלכם התכוון. הוא יסכים איתי ועם הפירוש שלי'."

סוד הצמצום

בשלב הזה נשמעת דפיקה על הדלת. לחדר נכנס באקראי הגאון רבי אברהם דניאל שליט"א, גם הוא מרבני הישיבה, וגם הוא יושב במשך שנים ארוכות בצילו של חכם בן ציון. הרב דניאל נעצר להקשיב לזיכרונותיו של ראש הישיבה וחיוך רחב ממלא את פניו.

בין החכמים למחך

הטרדה המרכזית בחייו של חכם בן ציון הייתה הרצון לגדל תלמידי חכמים למדנים. בשונה מרעו מנוער מרן הגר"ע יוסף - שהקדיש את זמנו לכתיבת תשובות בהלכה - חכם בן ציון התאמץ יותר עם התלמידים. את ספרו הראשון 'אור לציון' כתב לאחר הפצרות רבות, ומאז בנו זצ"ל התמסר לעריכת שאר הספרים הידועים כיום. אני מבקש לנצל את השיחה שלנו כדי להבין את תפיסתו של מרן הגר"צ ביחס להלכה למעשה.

את תשובתו פותח ראש הישיבה באנקדוטה. השיתוק המפורסם של חכם בן ציון התחיל בהלווייתו של הגאון הקדוש חכם יעקב מוצפי, לפני ארבעים שנה בדיוק (סיוון תשמ"ג). חכם בן ציון היה נרגש מאוד בהסתלקותו. הוא ראה בו שריד לעולם שנעלם, וכולו היה רוטט. בזמן שעלה להספיד, זעק בקול בוכים שירושלים איבדה מורה הוראה ושב על זעקתו שוב ושוב. שעות אחדות לאחר אותו הספד כואב לא עמד ליבו בצער והוא עבר התקף לב בעודו בין המון המלווים.

"הכאב הזה לא בא סתם", מתאר הגר"י זכריה. "ליבו היה רגיש מאוד. כאב לו בעיקר על שאיבדנו מורה הוראה בסדר גודל כזה. חכם יעקב מוצפי היה בקי בכל ד' חלקי ה'שולחן ערוך' בעל פה עם נושאי הכלים, בכל רגע היה יכול לצטט את הדין ואת המקור.

"ומכיוון שמטרתו הגדולה של הרב הייתה העמדת תלמידים שיודעים ללמוד עד להכרעת ההלכה - ראה בפטירת אדם כזה שבר גדול.

"לפעמים היינו מבררים אצלו הלכה והוא לא היה משיב. במקום זאת היה שולח לעיין בסימן פלוני ובש"ך למטה, להתבונן היטב ב'מגן אברהם' או ב'שערי תשובה' ולהכריע לבד. 'למה עליי להכניס את דעתי האישית בתוך הפסק? כבר הגעתם להוראה ואתם צריכים להכריע לפי הבנתכם!'"

הוא התחמק מהוראה ופסיקת דין לשואלים?

"זה נשמע מופרך, שהרי חכם בן ציון נחשב לאחד מגדולי פוסקי הדור הקודם, ועם כל זאת התחמק מאוד מהוראה. 'תשמע סיפור איך מתחמקים מהוראה, סיפור פשוט אבל מאלף: יש מחלוקת נודעת אם מברכים ברכת 'מעין שבע' בליל פסח שחל בשבת. דעת הרש"ש כנגד דעת ה'שולחן ערוך'. הרבה דיואות נשפכו על מדוכה זו, ולחכם בן ציון לא היה נוח להכניס ראשו בתוך המחלוקת הזאת,



"לא עזבתי את רבותי, גם לא ליום אחד". הגאון רבי יעקב זכריה שליט"א עומד מאחורי מרן ראשי ישיבת פורת יוסף הגר"י צדקה והגר"צ אבא שאול



"מכל חבריי שישבו לצדי וקיבלו תורה מפיו של חכם בן ציון, כל אותם שלמדו באמת וברצינות יצאו אנשי מעלה"



"אני לקחתי את חכם עזרא". מרן ראש הישיבה הגר"ע עטייה צועד בחברת תלמידים



כשלכל צד יש ארזי הלבנון הסוברים כמותו. "לפני שאמשיך בסיפור חשוב לי להדגיש: שיקול הדעת שלו היה אדיר. המאזניים הנקיים שהיו במוחו היו פלאי פלאים. שני אנשים שאלו אותה שאלה בדיוק, לזה השיב כך ולחברו השיב תשובה הפוכה לחלוטין. והתשובה התאימה להם בצורה שאין מדויקת הימנה.

"ובכל זאת, בכל שנה שהגיע מצב כזה, התחמק והלך להתפלל בחשאי בבית כנסת אשכנזי ונהג כמנהגם. שנה אחת נאלץ להתפלל בבית הכנסת 'אוהל רחל'. החזן סיים 'יכולו' והביט בפני חכם בן ציון. הרב הביט כנגדו כאינו מבין ושתק, לא הביע דעתו במאומה. הקהל הביט והוא הביט כנגדם, כאילו אינו מבין שמצפים למוצא פיו - עד שהחזן עשה כהבנתו.

"אפילו ישיבתו בבית הדין הרבני לא נעשתה אלא לאחר אילוצים כבדים שהגאון רבי בצלאל זולטי הפעיל עליו, וגם אז נעתר לשבת פעמיים בשבוע, כמדומה".

אבל הוא כן מסר שיעורים יסודיים בהלכה!

"זו הנקודה שאליה אני חותה למרות כל ההקדמה שהזכרתי כיצד היה מיראי הוראה, חינוך אותנו ללמוד כדי לדעת לפסוק הלכה. בימי ישיבי למדנו משניות וזרעים במשך שעותיים, והלכות שבת במשך שעה, וזוהו יצאו ספרי האור לציון. ועם כל זאת, תמיד היה שב ומכריז: 'מי שלא יודע ללמוד תוספות, לא ידע לפסוק הלכה!' "לדעתי, זו הסיבה שרחש כבוד איך סופי למרן הגר"ע יוסף, כבוד שלא ראיתי למעלה הימנו. לא מפני שהם היו חכמי ילדות, ולא בגלל החברותא רבת השנים ביניהם. אף על פי שהיו ביניהם מחלוקות רבות בכל מקצועות התורה, והדוברים שלהם היו שונות, ההערכה ביניהם גברה על כל מחלוקת והראתה מה היא מחלוקת לשם שמיים ואת והב בסופה.

"אני זוכר שפעם באו ואמרו לו שחכם עובדיה הגיע כעת לבקר בישיבה. הוא קם ממקומו בסופה וסערה לקבל את פניו ותוך כדי הליכה נרגשת אמר לנו בזו הלשון: 'לא אני ולא אף אחד יודע את מה שחכם עובדיה יודע!'"

אז היכן המשקולת בין שתי האסכולות? "אלו ואלו הרים הגבוהים, כל אחד יתבונן בהם כהבנתו".

ואיך הבין הרב? הגר"י זכריה חושב הרבה לפני שהוא עונה תשובה, שנראה כי היא לוז חייו ואליה הוא חותר גם בישיבתו כיום.

"למדתי אצלו שנים הרבה, גם בהלכה", הוא אומר לבסוף. "לאורך כל השיעורים, לאורך כל השנים, היה ניכר ונראה בחוש שהמטרה שלו היא לא רק ללמד את ההלכה

ופתאום הרים קולו ביבבה שלא יוצאת לי מהאוזניים עד היום: 'ריבנו של עולם! אני שוכח את התורה שלך! לא, בבקשה לא! אל תיקח ממני!' - - -

ראש השיבה מנגב את עיניו כשהוא מספר את המקרה הזה. "מי שמבין יודע שזה סיפור מוכן שמסרתי כעת. חכם בן ציון היה דרוך כמו חייל בקרב. המתח שלו להבנת התורה הרקיע שחקים, הוא בדק את עצמו בכל עת שהתורה שמורה אצלו. לאחר השיתוק הוא היה טרוד בבדיקה אם שכח חלילה משהו מתלמודו. דעתו נחה עליו רק כשראה שלא שכח כלום.

"זוה לא היה רק בתקופת מחלתו. לאורך כל השנים ראינו שחיי תלויים ועומדים בהבנת דברי התוספות. בלי להבין אותם הוא לא ימצא מנוחה.

"פעם התעכבנו בדברי רש"י זמן ממושך ולא הצלחנו להבין אותו אל נכון. פניו של חכם בן ציון היו אפורות משלוש השורות ברש"י שלא התיישבו היטב, כמו להבדיל אדם שקיבל דו"ח תנועה כבד. ובכל זאת המשכנו הלאה.

"בוקר אחד, חודש ימים מאותו מקרה, הגיע הרב לחדר השיעורים ביום ראשון, צוהל ושמח, על פניו נהרה של דוד שהגיע לחלק מתנות. 'יש לי הסבר לרש"י, הצלחתי להבין אותו. פתאום באמצע קבלת שבת התיישב לי כל החשבון בראש'...

"כבודו מבין? אנתנו כמעט שכחנו את המקרה הזה, והתברר שבראשו עדיין מנקרת אי ההבנה. הוא לא מוצא מענה וה מטריר אותו עד עכשיו.

"לא רק באמצע השיעור כל חייו היה לן בעומקה של הלכה. הוא התגורר ברחוב אלקנה ובכל בוקר צעד לשיבה בשכונת גאולה דרך רחוב עמוס. היה נהג לראות הליכה נמרצת, מבט מרוכז ומתמיד ימים שמסירות היטב במה הוא עושה.

"פעם סיפר לנו בטרוניה על אותם אנשים שעוצרים אותו ברחוב לשאלה האלה הבלטה וכדומה ובכך קוטעים את דרכי מחשבותיו. 'זכי מה חושבים הם?' שאל אותנו בכאב. 'זכי אני הולך בטל ויכול להפסיק בכל הע לענות לשאלותיהם? ואם לא היו מושים בי, השאלה לא מפריעה להם?'

"כשהיה הולך לנוחיות באמצע השיעור כל הדרך מחשבתו הייתה עסוקה בהמשך החשבון. רק כשעמד לפני הדלת נעצר לדע ראינו במוחש כיצד מתאמץ לסלק מעצמו את המחשבות בדברי תורה כדי שיוכל להיכנס, ומייד כשיצא שב להתבונן כמו אשד מתפרץ.

"אני רואה סביבי הרבה אברכים צעירים שדרוכים מאוד על התורה, אכפת להם מאוד מכל התקדמות, ולא אכפת להם כל מדברי הבאי ופוליטיקה. הם גדלים נכון, הם יצליחו - כי כך בדיוק צעדו רבותינו!" ■



מחלוקת לשם שמים. עם מרן הגר"ע יוסף קא"ל בצעירותם



אף על פי שהיו מחלוקות רבות בינו לבין חכם עובדיה והדרכים היו שונות, ההערכה ביניהם גברה על כל מחלוקת



ידידות חוצת מחנות. עם הגר"ש איועבראך זצ"ל



ולדעת מה לעשות, אלא מעבר לכך - שתדע בעצמך ללמוד בעיון את סוגיות הש"ס עם שיטות הראשונים עד ה'שולחן ערוך' ונושאי כליו. הוא רצה שאנחנו בעצמנו נפסוק את ההלכה, כך צורת תלמיד חכם! "משום כך רצה מאוד שדרכו בלימוד תתפשט בכל ישראל, שידעו ללמוד לאמיתה של תורה כפי שקיבל מרבו. זמן קצר לפני הסתלקותו דיבר איתנו שוב על עניין זה, וביקשתי לקום ולסייע בעדו שימשיך לפרסם את דרכו בעוד מקומות. "הוא הביט בי בעייפות ואמר: 'הכוח שלי נגמר. מעכשיו זה מוטל עליך, תעשה אתה ואני אלוה אותך'. זמן קצר אחר כך נפטר לבית עולמו, אך כוחו מלווה אותנו עד עכשיו."

גם בשיבה קטנה אתם מלמדים בדרך זו?

"כן, לפי התאמת הגיל והבשלות, כמובן. בראש השיבה הקטנה עומד אחיינו, הגאון רבי אלחנן שרבאני שליט"א, ובתבונתו יש לו כוח להכשיר אותם לקראת הלימוד הבריא בשיבה הגדולה."

כמו חייל דרוך

שתיקה תלויה בחדר. הרב זכריה מהסס אם לומר עוד דבר מה. הוא משתף אותי בלבטיו על סיפור רגיש שהיה שותף לו. לבסוף הסיפור נמסר היות שהרב מאמין שהוא יכול לפלס הבנה טובה יותר להצלחה בלימוד.

סוף השיעור היה מתיש מאין כמותו. ארבע שעות של מלחמת כפירים סחטו ממנו את כל כוחותיו. ובאחרית ימיו, בתקופת מחלתו, עת יצא אחר השיעור כשהוא נתמך בזרוע תלמידו רבי יעקב זכריה - זלגו עיניו דמעות. חכם בן ציון - האריה הגדול - בוכה!

"נחרדתי. שאלתי בשלומו, והוא לא עונה. מבטו נוהג ועיניו ממשיכות לזלוג דמעות תוך כדי הליכה, רק פיו גונח בכאב. זה היה מחזה שקשה לראות. תמיד הוא היה איש חזק שלא פחד מכלום. על אף החיים הקשים שעברו עליו ועל הרבנית תמיד היה גבוה מכל זאת, לא נתן לשום דבר מטרדות החיים להכאיב את ליבו. עכשיו הוא בוכה. ריבנו של עולם, איך יכול להיות שחכם בן ציון יבכה? לא יכולתי להכיל זאת, מה אני, כתלמיד צעיר, צריך לעשות?

"שאלתי פעם נוספת, חושב אולי אוכל להקל מעט מייסוריו, ועדיין הרב אינו עונה. מה אוכל להגיד לו, נער צעיר שכמותי. אמרתי לו: 'הרב סובל בעוונות שלנו, אנחנו אשמים בצער של משיח'.

"חכם בן ציון לא נעצר ולא הסתובב לעברי. רק פלט בכאב גדול יותר: 'מה זה משנה בעוונות של מי, יעקב? מה אכפת לי מי אשם, את התורה שלי אני שוכח'.